

Кавун А.В.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,

ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8494-3879>

**ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА
У СФЕРІ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ:
ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ**

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-482-8-28>

Сфера питного водопостачання потребує значної уваги, концентрації зусиль та ресурсів усіх зацікавлених сторін. За даними оцінки Світового банку станом на 23 лютого 2023 р. завдано збитків більш ніж 2,2 млрд дол. США. Загальна потреба у відновленні водопровідно-каналізаційної галузі перевищує 7 млрд дол. США (дані без урахування збитків, завданих підривом російською федерацією греблі Каховської ГЕС). Звичайно, потрібно розуміти, що і до військової агресії зношеність інфраструктури була достатньо високою. Сектор водопостачання страждає від хронічного недофінансування, покладаючись на тарифи, які часто не покривають операційні витрати [1, с. 83].

Доєднавшись до проголошених резолюцією ООН Цілей сталого розвитку (ЦСР), Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити доступність якісних послуг з постачання безпечної питної води, а одним із індикаторів досягнення цілі є частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання. Зважаючи на це, особливу стурбованість викликає значна диспропорція у доступі міського та сільського населення до послуги централізованого водопостачання, 97,2% та 26,2% відповідно [1, с. 45].

В таких умовах важливою складовою надання якісної послуги питного водопостачання та розвитку галузі є фінансова стійкість та надійність функціонування надавачів послуги питного водопостачання шляхом формування простої та зрозумілої системи оподаткування, яка враховує соціальну важливість сфери питного водопостачання, закладає основи для

розвитку, не створює надмірне фіскальне навантаження та при цьому забезпечує рівні умови для будь-якої організаційно-правової форми утримання та обслуговування.

Питанням розвитку питного водопостачання, формування державної політики та досягнення всеохоплюючого доступу до питної води приділяють у своїх працях такі вчені та дослідники І. Крилова, С. Сороковська, А. Цветкова, С. Вихрист, Т. Рахімова. Серед організацій варто виділити напрацювання ГО «Деспро», Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світової банку, Глобального водного партнерства. Дослідженням проблем функціонування податку на додану вартість займаються чимало вчених, серед них можна виділити роботи І. Волохової, О. Дубовик, А. Крисоватого, І. Гуцул, В. Перевознюк. Варто зазначити, що питання впливу фіскальної політики на фінансову стійкість надання послуги водопостачання залишається недостатньо дослідженим та потребує подальшого наукового опрацювання.

Надавачами послуги централізованого водопостачання в громадах можуть бути організаційно-правові форми більшості видів господарських товариств. В Україні переважаючою організаційно-правовою формою надання послуг питного водопостачання є комунальні підприємства. Практика показує, що бізнес не проявляє зацікавленості в отриманні в оренду чи концесію об'єктів у сфері водопостачання, а причинами цього є надмірна заполітизованість процесу тарифоутворення, поганий стан об'єктів водної інфраструктури, складність отримання в оренду/концесію майна комунальної власності та низька щільність забудови. Якщо ж говорити про громади малих міст, сіл та селищ, то форма комунального підприємства залишається чи не єдиним варіантом для надання послуги централізованого водопостачання. За всіма ознаками комунальні підприємства здійснюють комерційну діяльність і перебувають на загальній системі оподаткування, хоча у випадку водопостачання основним завданням є не отримання прибутку, а забезпечення стійкого функціонування системи водопостачання та максимальне задоволення потреб споживачів при розумному рівні витрат.

На практиці велике соціальне значення водопостачання та умовна комерційність надавачів послуги водопостачання не призвели до конкретних пільг з оподаткування для цих надавачів. Підприємства є платниками податку на прибуток на загальних підставах та платниками податку на додану вартість (ПДВ) за звичайною ставкою 20%. Крім того, можна відзначити певну упередженість щодо такої форми утримання та обслуговування, як комунальне підприємство, через відсутність можливості обирати спрощену систему оподаткування.

Щодо податку на прибуток слід зазначити, що базова ставка оподаткування майже не впливає негативно на фінансову стійкість надавачів послуг. Це пояснюється тим, що податок на прибуток є прямим податком, який вважається соціально справедливим, а його об'єктом є фінансовий результат до оподаткування, скоригований на податкові різниці. Такий податок сплачується лише з фактично отриманого прибутку, а отже – лише у разі його наявності.

Зовсім інша ситуація з ПДВ. Об'єктом оподаткування ПДВ є операції з продажу товарів (робіт, послуг), ввезення товарів на територію України та вивезення товарів (надання послуг) за межі території України. Якщо говорити про продаж товарів (робіт, послуг) на території України, то фактично сума податку до сплати залежить від доданої вартості і зобов'язання зі сплати ПДВ не залежать від кінцевого фінансового результату діяльності. Тому цей податок у соціальному розумінні вважається несправедливим [2, с. 136].

З метою стимулювання окремих галузей економіки та видів діяльності, а також для підвищення доступності окремих товарів, робіт і послуг, податкове законодавство передбачає можливість застосування знижених ставок або повного звільнення від сплати ПДВ для певних видів діяльності. Через диференціацію ставок ПДВ забезпечується регулюючий вплив цього податку на розвиток окремих секторів економіки. На сьогодні в Україні діють такі ставки ПДВ: 20%, 0%, 7% та 14% – залежно від виду товарів і послуг.

Аналіз структури собівартості тарифів надавачів послуг водопостачання вказує на те, що централізоване питне

водопостачання є послугою зі значною часткою доданої вартості. Наприклад, комунальне підприємство, яке надає послугу водопостачання в місті Івано-Франківськ, має 51% доданої вартості у структурі собівартості тарифу [3]. Серед малих операторів, переважно в громадах малих міст, сіл та селищ, частка доданої вартості також є значною – понад 50%, оскільки зазвичай найбільшу частку тарифу займають витрати на оплату праці та соціальні відрахування. Крім того, для локальних надавачів послуг у громадах сіл та селищ іноді виникає проблема із закупівлею певних робіт чи послуг у контрагентів – платників ПДВ, що, своєю чергою, не дає змоги формувати податковий кредит.

Така ситуація свідчить про те, що сума податкових зобов'язань у класичних надавачів послуг водопостачання, які використовують воду з власних джерел (свердловин, поверхневих водозаборів), щонайменше вдвічі перевищує суму податкового кредиту. Зважаючи на застосування стандартної ставки ПДВ у розмірі 20%, можна підсумувати, що близько 10% від вартості послуги централізованого водопостачання сплачується до державного бюджету у вигляді податку на додану вартість. Таким чином виникає парадоксальна ситуація: соціально важлива галузь, яка фактично отримує значне субсидування з місцевих бюджетів, водночас сплачує суттєві суми ПДВ до державного бюджету. Це створює ефект перетікання коштів з місцевого рівня до центрального [4].

Аналіз податкового законодавства європейських країн, зокрема положень Директиви 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року, свідчить про можливість застосування зниженої ставки ПДВ (від 5%) на послуги з водопостачання. Крім того, стаття 98 цієї Директиви передбачає право держав-членів ЄС застосовувати ПДВ за ставкою менш ніж 5%, або навіть повністю звільняти такі послуги від оподаткування ПДВ на період до 2032 року [5]. Серед 27 країн Європейського Союзу 19 держав застосовують знижену ставку ПДВ на послуги з водопостачання. Крім того, окремі європейські країни, що не входять до складу ЄС, також використовують пільгове оподаткування: зокрема,

у Швейцарії діє ставка ПДВ на рівні 2,5%, а у Великій Британії – ставка становить 0%.

Інше важливе питання стосується можливості застосування спрощеної системи оподаткування для надавачів послуг водопостачання, а точніше – чинної заборони на її використання для найбільш поширеної організаційно-правової форми таких суб'єктів – комунальних підприємств.

Цю заборону встановлює підпункт 291.5.5 Податкового кодексу України (ПКУ), згідно з яким не можуть бути платниками єдиного податку суб'єкти господарювання, у статутному капіталі яких сукупна частка юридичних осіб, що не є платниками єдиного податку, дорівнює або перевищує 25% [6]. Враховуючи, що частка органів місцевого самоврядування у статутному капіталі комунальних підприємств становить 100%, такі підприємства фактично позбавлені можливості переходу на спрощену систему оподаткування.

Натомість дозвіл на використання 3-ї групи єдиного податку (при обороті до 1167 розмірів мінімальної заробітної плати) міг би вирішити низку як фінансових, так і організаційних проблем, з якими стикаються малі надавачі послуг водопостачання. Основною перевагою такої системи є суттєве зменшення податкового навантаження, насамперед за рахунок відсутності зобов'язань зі сплати податку на додану вартість. Податок на прибуток у цьому контексті не є визначальним чинником, оскільки галузь централізованого водопостачання у більшості випадків є хронічно недофінансованою та не демонструє значного прибутку.

Додатковою перевагою спрощеної системи оподаткування є зменшення витрат на ведення податкового та бухгалтерського обліку, що є особливо актуальним для малих операторів у громадах сіл та селищ. Таким чином, перехід на 3-тю групу єдиного податку за ставкою 5% (плюс 1% військового збору) міг би не лише знизити податкове навантаження, а й підвищити операційну ефективність малих надавачів послуг.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, пропонуємо внести такі зміни до податкового законодавства:

1. Надати можливість застосування зниженої ставки ПДВ для послуги централізованого водопостачання – на рівні 7%, а на перехідний період до 2032 року – ставки 0%, відповідно до норм Директиви 2006/112/ЄС.

2. Забезпечити можливість переходу на спрощену систему оподаткування (третя група єдиного податку) для надавачів послуги водопостачання – комунальних підприємств, у яких частка громади у статутному капіталі становить 100%.

Зміна фіскальної політики держави дозволить значно покращити фінансовий стан надавачів послуги водопостачання та вивільнить додаткові фінансові ресурси, що сприятиме досягненню загального та всеосяжного доступу до безпечної та економічно доступної питної води для всіх.

Література:

1. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2023 році / Мінрегіон. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/nacionalna-dopovid-pro-iakest-pitnoyi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostacannia-ta-vodovidvedennia-v-ukrayini-u-2023-r.pdf>

2. Податкова система: Навчальний посібник / [Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін.]; за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. Харків : Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.

3. Структура тарифів з 01.01.2025 КП «Івано-Франківськводокотехпром» // НКРЕКП. URL: <https://www.nerc.gov.ua/sferi-diyalnosti/holodna-voda/spozhivachi>

4. Кавун А. Оподаткування податком на додану вартість послуги з централізованого постачання питної води. *Комунальне господарство міст*. 2024. Вип. 2 (183). С. 48–54. URL: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2024-2-183-48-545>.

5. Директива Ради 2006/112/ЄС від 28 листопада 2006 року про спільну систему податку на додану вартість [Електронний ресурс] : Директива Європейського Союзу від 28.11.2006 № 2006/112/ЄС : станом на 01.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_928#Text

6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 52-53. Ст. 583. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>